

הקדמה פדגוגית איך נחנך לעמיות יהודית?

1. מעורבות בעם היהודי – חיבור דרך ועם הלב
 2. פיתוח מחויבות לעמיות דרך ידע – חיבור מחשבת
 3. עידוד לביטוי מעשי של ההשתייכות לחברת העם היהודי – חיבור קונקרטי ואקטיבי
- בכדי להשיג מטרות אלו דרושה לכל אחת מהן מתודה מובחנת ושונה, יחד עם זאת הן קשורות ותלויות אחת בשנייה. אי אפשר לבנות מחויבות ללא מעורבות, ובדומה לזאת אי אפשר להגיע לכדי מעורבות רצינית ללא רמה מסוימת של ידע קוגניטיבי. בנוסף לכך, לביטוי המעשי יש השפעה רגשית קוגניטיבית. בהמשך נסקור כל אחד מהרכיבים הנ"ל, ונציע אסטרטגיות פדגוגיות קשורות אליהם.

מעורבות בעמיות - חיבור דרך ועם הלב

פעמים רבות הצעד הראשון במסע העמיות הוא החיבור הרגשי עם העם היהודי. זהו התהליך של פיתוח עניין ויצירת קשרים רגשיים עם יהודים אחרים. המשמעות העיקרית כאן היא יצירת תחושת שייכות לעם יהודי שהיא רלוונטית ברמה האישית, משמעותית ובעלת חשיבות. תוצאות המעורבות בעמיות יהיו רצון ללמוד עוד על העם היהודי, תחושת

ניתן להגדיר חינוך לעמיות יהודית כהתערבות החינוכית הנדרשת בכדי לטפח "תודעת עמיות" וליצירת מחויבות פעילה לקולקטיב היהודי ולמפעלו.

מכיוון שמעצם הגדרתה עמיות יהודית היא מונח מורכב, אותו אנו מקווים שהתלמידים יאמצו וישלבו כחלק מזהותם האישית, הכרחי לפתח אליו קשר רגשי ואינטלקטואלי. דרך הקשר הרגשי הקשר האינטלקטואלי יהפך לאישי, רלוונטי ומשמעותי יותר עבור התלמידים.

יתרה מזאת, בכדי ליצור קשר מתמשך ובעל משמעות יש צורך שבסיס הידע יהיה מלווה בתהליך של רפלקציה והטמעה למערכת הערכים של הפרט וביטויה בהתנהגות מעשית.

מכאן שאחת המטרות המרכזיות של חינוך לעמיות היא פיתוח תודעת עמיות, חיבור בין הקשרים הרגשיים והאינטלקטואלים לרעיון ולמציאות של העם היהודי.

פיתוח האינטלקט והרגש יאפשר לתודעה היהודית להביא את הרציונל, הכלים והמוטיבציה לכדי מעורבות פעילה בעם היהודי בדרכים קונקרטיות.

כתוצאה מכך קיים איזון פדגוגי בין שלושת המרכיבים הבאים:

חדשות. שולמן מציע לא לקבוע היררכיה בין חלקי התהליך, ובמקום זאת לחשוב עליהם כעל סדרה של צעדים מעגליים התלויים אחד בשני ושניתן לחזור עליהם שוב ושוב במשך הזמן.

וכך, אם מעורבות היא החיבור הראשוני לרעיון או לתופעה חברתית שקיימת מחוץ לעולמו של המשתתף, מחויבות מתמשכת דורשת למידה ורפלקציה בשאלה איך אותו הדבר מתאים למערכת הערכים והאמונות ואורח חייו של אותו אדם.

התמקדות בפיתוח מודעות לעמיות מחייב דפוסי הוראה מעמיקים ומתמשכים שדורשים חשיפה של ממדי משמעות שונים וחופפים. עוד מחייב התהליך יצירה מתמדת של מקורות והזדמנויות המאפשרים לעמיות להיות ניסיון חי.

מכאן שבחינוך לעמיות יהודית הלומדים מזהים וחושבים על ההיבטים הרגשיים, האינטלקטואליים והרוחניים של עמיות יהודית ובמקומה של העמיות בחייהם. הם מנסחים את אמונותיהם והערכותיהם על משמעות העמיות היהודית עבורם ולוקחים חלק פעיל בשיחות עם אחרים על מערכת האמונות וההערכות שלהם.

דבר זה מוביל להבנה רחבה יותר של הנושא ומשמעותו וחשיבותו לערכים שלהם. באותה עת, הלומדים מעשירים את בסיס הידע שלהם, והבסיס הזה מאפשר התפתחות של מודעות והערכה מחודשת לערכה של העמיות היהודית בחייהם ובחי הקולקטיב היהודי בכלל.

כשאלו מוטמעים בעולם הערכים של הלומדים, הם יכולים לפעול ולחפש הזדמנויות ואפשרויות ביטוי נוספות כדי לאשש ולחזק את תפיסת עולמם.

טיפוח מחויבות מעשית: חיבור פיזי אקטיבי

במונחים חינוכיים, יצירת מודעות לעמיות יכולה להוות מדד מספק להצלחת המשימה החינוכית. למרות זאת, עבודת

סולידריות עם יהודים אחרים, גאווה בהישגים של העם היהודי, וחיבור רגשי לעבר הקולקטיבי.

פיתוח מחויבות לעמיות - חיבור דרך מחשבה

אם הרצון למעורבות מתפתח מניצוץ של רגש ומשגשג בזכות אנרגיות שברוח, אזי תהליך בניית המחויבות נתרם מן הידע ומן ההגות. מטרת גוף הידע היא לאשש ולחזק את המחויבות לחברה היהודית דרך הבניית בסיס תוכני ואידיאולוגי ליצירת עמיות יהודית עשירה, משמעותית ורלוונטית לצעירים יהודים שנמצאים בתהליכי עיצוב זהותם במאה ה-21.

המרכיב הקוגניטיבי-מחשבתי לחינוך לעמיות כולל הבנה קוגניטיבית וידע של מהי עמיות יהודית, מה משמעותה, מטרתיה, ההיסטוריה, התרבות, השפות המדוברות וכדומה. (ראה מטה את הדיון אודות אסטרטגיות).

שילוב הפן הרגשי עם תחושות ההזדהות והמחויבות מאפשר לגוף הידע להיות המרכיב שביא לקיימות ארוכת טווח של אותה מודעות, שבתורה תתכוונן אל המחויבות לעם היהודי על ביטויי החברתיים השונים. ניתן להגיע למטרות אלו בתהליך רפלקטיבי המשלב את המודעות החדשה במערכת הערכים הקיימת של הלומד.

שילוב מעורבות ומחויבות - פיתוח תודעת עמיות

בהשאלה מדבריו של קרל מרקס שקרא למעמד העובדים לפתח "תודעה מעמדית", המשלבת את תחושת ההזדהות או המעורבות עם מחויבות אינטלקטואלית, תודעת עמיות היא שילוב התהליך הרגשי עם התהליך הלימודי הקוגניטיבי.

הפילוסוף החינוכי לי שולמן¹ מציע קישור מושגי המחבר בין מעורבות למחויבות. מחויבות מתפתחת בתהליך של רכישת ידע, התנסות מרתקת ומשמעותית, רפלקציה ביקורתית וחיבור רגשי שבסופו של דבר מובילות לדרכי מעורבות

אסטרטגיות לפיתוח מעורבות

כפי שציינו, מיקוד המאמצים למעורבות בקולקטיב היהודי הנו בעיקר רגשי, בדגש על רגשות ותחושות. כמו כן, העיסוק בקולקטיב מתחיל עם היחיד. כלומר, המסע להפיכת תחושת הקולקטיב לרלוונטית מתחיל ביחיד – בין אם דרך הסיפור האישי של הפרט, דרך חיפוש אחר דמיון בין סיפורים או גילוי אירועים או התרחשויות אשר מחברים את היחידים לקולקטיב בתחושה של גורל משותף.

יצירת מעורבות משפיעה כאשר הסיפור של היחיד מתחבר עם הסיפור הרחב יותר – היחיד כאבן ביצירת הפסיפס היהודי. כאשר ה"אני" הופך ל"אנחנו" הנרטיבים מתחברים ומעורבות בקולקטיב מכילה לא רק את ההבטחה לשייכות אלא גם גילוי של אני עשיר ומעניין יותר.

לקריאה נוספת ראה:

<http://jpeoplehood.org/what-why-how/pedagogy/#sthash.A1YsH2jx.dpuf>

אם כן, מבחינה פדגוגית, המעורבות יכולה להתחיל דרך חקירת הסיפורים המשפחתיים, מפגשים או דיאלוגים עם יהודים אחרים, חקירה של טקסטים יהודיים וחומרים תרבותיים המבטאים מימדים קולקטיביים, חוויות מסע (דוגמת תגלית ומצעד החיים) המדגישות את הגורל היהודי המשותף, ועוד.

המפגש הנו כנראה הצורה האינטנסיבית ביותר של מעורבות עם פוטנציאל ההשפעה הרב ביותר מבין דרכי ההתערבות של החינוך לעמיות. הקסם שבו טמון בעובדה שדרך ה"אחר" אנו למעשה מפרשים, או מפרשים מחדש, את עצמנו. ההשפעה של מפגשים מסוג זה באה מהעוצמה של להיות חלק מתהליך גיבוש קבוצה הנוגע במשהו עמוק בתוך האדם.

תהליך זה שואב עוצמה מהעובדה כי זו סימולציה מציאותית למחצה של עם, שבמקרה של היהודים מפוזר על פני העולם כולו – קרי מדובר בישות גלובלית ואמורפית (לכן משתפת

החינוך לעמיות יהודית אינה יכולה להיות מוכתרת כהצלחה אמיתית בלי השגת מחויבות לא רק לרעיון העמיות אלא גם לעשייה. במילים אחרות, המטרה בחינוך לעמיות היא להצמיח יהודים שהמחויבות שלהם פעילה ומשולבת ברצונם ובמאמציהם להשאיר את חותמם בעולם.

כדבריו של לי שולמן: "למידה מתחילה עם תלמידים מעורבים, וזו מובילה לידע והבנה. כשישנה הבנה הם מסוגלים לבצע, לעשות מעשה. רפלקציה ביקורתית כלפי המעשים וההבנה של האדם מובילה לרמה גבוהה יותר של חשיבה, שבאה לידי ביטוי ביכולת להפעיל שיקול דעת בהתמודדות עם חוסר וודאות וליצירת דפוסי פעולה עת ניצבים מול מגבלות וחוסר וודאות. בסופו של דבר, השימוש בשיקול הדעת מאפשר פיתוח מחויבות"².

למרות זאת, החשיבות של המוטיבציה לפעולה חברתית הנה הרבה מעבר לחשיבותה עבור השחקן היחיד. במובן הרחב, מוטיבציה זאת מספקת את המפתח להמשכיות מיזם הקולקטיב היהודי. הציוויליזציה היהודית, באמצעות הסביבה הקהילתית והארגונית שלה, תלויה לקיומה בפעולות והמחויבויות של הפרטים.

ללא המחויבות הפעילה הזו, המבוססת (באופן מודע או שלא) על התחושה של עמיות, הציוויליזציה היהודית נמצאת בסיכון קיומי. במילים אחרות, תפקיד החינוך לעמיות הנו להקים את הדור הבא של מנהיגים ופעילים אשר יודאו את המשך קיום העם היהודי ומשימתו המתחדשת בעולם.

ממטרות ליישום: אסטרטגיות למחנכים

אנו טוענים כי אסטרטגיה פדגוגית עבור חינוך לעמיות כוללת פיתוח הממדים האפקטיביים, הקוגניטיביים וההתנהגותיים של הלומד. אם כן, מהן האסטרטגיות היישומיות בפדגוגית העמיות?

- **היסטוריה יהודית:** התפתחות של חיים יהודיים ויצירתיות בעולם, אלו כוללים את השפעה הדדית של יהודים ועל היהודים מהתרבויות הסובבות אותם ואחרים. כל זאת עד וכולל אנטישמיות והשפעת השואה.
- **טקסטים מסורתיים:** הבסיס והפיתוח של שיח יהודי קולקטיבי, כפי שניתן למצוא בטקסטים תנכיים, רבניים ומאוחרים.

• **ביטוי תרבותי:** פולקלור, ספרות, מוזיקה ואומנות.

- **השפה העברית:** עברית כדבק החברתי המאחד בין אנשים פזורים, שפת הטקסט והביטוי הדתי, וכיום כשפה המדוברת של יותר ממחצית העם.

- **ישראל כחזון והיוזמה של העם היהודי:** תפקידה של המדינה של העם, ותרומותיה לנרטיב היהודי.

חשוב לציין כי ניתן ללמד את כל הנושאים הללו בדרכים שונות, אבל עבור חינוך לעמיות יהודית הדגש הנו על האנשים שהם השחקנים הראשיים בנרטיבים הללו, וכן על רוחב היריעה של הקולקטיב הגלובלי אשר יצר את הציוויליזציה והעביר אותה מדור לדור, תוך כדי תרומה מתמדת ושמירה על קיום הישות הממשיכה להותיר את חותמה על העולם.

המטרה בהעברת הידע הנה להדגיש עבור התלמידים את החשיבות והרלבנטיות של המיזם היהודי ולפתח בהם הזדהות וגאווה אישית בהשתייכות לעם אשר יצר מורשת זו. לא פחות חשובה היא נטיעת רעיון ההבנה של התפקיד אותו משחקים יהודים פרטיים בעיצוב והמשכיות התרבות היהודית בעתיד.

עבור מחנכים העוסקים בנושאי התוכן האלו, המפתח הנו לבחור מושגים המתאימים לגיל ההתפתחותי של הלומדים, ולהציג אותם באמצעות פדגוגיה יצירתית, דוגמת למידה המבוססת על פרויקטים, חינוך חוויתי וכדומה, בתוך הקשרים חינוכיים מרתקים שהם משמעותיים ומעוררים עבור הלומדים.

תגלית מתמודדים, בדרך כלל בפעם הראשונה בחייהם, עם משהו שנראה כדוגמה לייצוג מוחשי לעם היהודי. ייתכן והסוד של המפגש הנו הפעולה והתגובה ההדדית בין כל הגורמים הללו. בכל מקרה, המפגש הנו ללא ספק פלטפורמה עוצמתית ליצור מעורבות, אנרגיה, תשוקה ודיאלוג (למידע נוסף אודות כיצד ליישם מפגש מוצלח, ראה פרקטיקות לעמיות: מפגש).

אסטרטגיות ליצירת מחויבות

בגלל שמחויבות הנה שלב המבוסס על בסיס קוגניטיבי חזק הכולל גם רפלקציה, האסטרטגיה העיקרית למרכיב זה של פדגוגיה הנצ דגש על אזורי תוכן.

חינוך לעמיות מספק הזדמנויות עבור הלומדים לרכוש ידע בהקשרים המאפשרים להם לראות את הידע כרלוונטי וחשוב עבורם באופן אישי. הנושאים הבאים הנם תחומי ידע מרכזיים (ללא סדר מסוים):

- **קהילה:** מבנים קהילתיים ומנהיגות, מודלים של קהילות יהודיות מהעבר וההווה.

- **הברית:** מטרת העם היהודי כקולקטיב, הדבק המאחד את העם יחד. חזון ואתגרים של הקולקטיב היהודי במסעו קדימה.

- **ערכים:** ערכי הליבה של העם היהודי, הכוללים: אמת וצדק, צדקה, אחריות הדדית, חסד ועוד.

- **חיים יהודיים עכשוויים:** היהודים כיום, פזורה גיאוגרפית, דמוגרפיה, הגירה ונושאים עכשוויים.

- **הדת היהודית:** לוח השנה, מנהגים ופרקטיקות, אמונות בסיסיות כביטוי של הערכים המשותפים של העם היהודי.

אסטרטגיות לעידוד פעולה

הן יכולות לשמש כאבני בניין פוטנציאליות עבור העתיד של העם היהודי, והן תתרומנה לצמיחה ולקיימות שלו.

בדיוק כמו בתחומים של רפואה, משפט, עבודה סוציאלית וחינוך, מרכיבים של עשייה (דוגמת עבודת שטח, ניסיון קליני והתמחות) הנם חלק אינטגרלי להצלחת התהליך של חינוך לעמיות יהודית.

יצירת מרחב לפעולה מספקת ללומד את ההזדמנות לחבר עשייה לרגש ולחוויה הקוגניטיבית, אשר בתורם יוצרות חווית לימוד עוצמתית. התהליך כולל פעולה, רפלקציה והזדמנות לאמוד את הפעולות והשפעתן עבור האחריות האישית של הפרט לעם ולעולם – המצווה היהודית האולטימטיבית.

לסיכום

אנו מציעים להתמודד עם אתגר הפדגוגיה לעמיות באמצעות שלושה מרכיבים:

1. **מעורבות** בעם היהודי באמצעות בניית תחושת גאווה וסולידריות על ידי התמקדות בתחום הרגשי.
2. **יצירת מחויבות לעמיות** באמצעות פיתוח תודעת עמיות המשלבת ידע, ערכים ותוכן יחד עם תחושת מעורבות.
3. **עידוד לפעולה** באמצעות בחינה של מה מחייב חברים בקולקטיב היהודי מתוקף משימתם הקהילתית והגלובאלית ומתפקידם בעיצוב העתיד.

עידוד מוטיבציה והכלים לפעולה אינם צריכים להיראות כתוצר שלאחר התוכנית אלא כחלק אינטגרלי מהתהליך החינוכי. תוכניות חינוך לעמיות יעילות ומאוזנות מכילות מרכיב של ביטוי ממשי של המחויבות, אשר יכולים להיות התמחות, התנדבות מובנית או אפשרות לשירות קהילתי כלשהו.

כמובן שאסטרטגיית הפעולה תלויה בהקשר החינוכי וגיל התלמידים.

עבור תלמידים צעירים, האפשרויות לפעולה משמעותית הן פחותות, אבל בכל זאת, ישנן אפשרויות עבור תלמידים לפגוש ולתקשר עם יהודים בגילם בקהילות שונות ולהיות מעורבים בפרויקטים משותפים.

עבור לומדים בוגרים, בגיל תיכון ומעלה, פעולות ממשיות כוללות התנדבות בארגונים קהילתיים, פילנתרופיה משותפת, פעולה חברתית, יזמות ועוד. גם מפגשים עם יהודים מרחבי העולם מאפשרים הזדמנויות לשיתוף פעולה בפרויקטים שונים, בין אם פנים-אל-פנים או באופן ווירטואלי.

ישנן יותר ויותר הזדמנויות עבור תלמידים לקחת חלק בפרויקטים בישראל או במקומות אחרים בעולם, יחד או עבור קהילות יהודיות או שאינן יהודיות. כל עוד פעולות אלו יזומות, או מובנות ומוערכות באמצעות המסגרת של עמיות,

1 Shulman, Lee (2007). "A Table of Learning: Making Differences." The Carnegie Foundation for the Advancement of Teaching. <http://www.carnegiefoundation.org/elibrary/making-differences-table-learning>.

2 Lee Shulman, (Shulman, pp.2-3, 2007)